

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.M.Kaxarova, D.A.Muxammadaminova	
Dars samaradorligini oshirishda til o'rganuvchilarning o'zlashtirish jarayonini baholash	538
M.V.Nasridinov	
Buyruq nutqiy aktlarining tilshunoslikdagi ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi	542
Sh.H.Nuritdinova	
Online english language learning and its promotion	547
M.M.Nurmatova	
Development of intercultural communicative competence	551
M.M.Nurmatova	
The importance of "Face" phenomenon in uzbek and english communication	553
Z.Sh.Pazilova	
Nemis taufen (suvga cho'mish marosimlari) leksik birligining lingvokulturologik tadqiqi	556
D.R.Ubaydullayeva	
Nutq so'zlashda qo'rquvni yengish: sabablar va takliflar	559
Ш.Ё.Усмонова	
Анализ семантики ландшафтных терминов в узбекском и английском	562
языках и особенности их употребления	562
Sh.M.Yusufjonova	
Milliy mentalitet va idiomalar: memis va o'zbek frazalozgizmlarining madaniy ta'siri	566
Sh.M.Yusufjonova	
Nemis va o'zbek frazalozgizmlarida xalqning dunyoqarashi: madaniyat va tilshunoslik asosida	570
S.A.Yusupova, D.A.Ganiyeva	
Hurmat konsepti va stilistik vositalarning o'zaro uyg'unligi	574
F.B.Abduraximova	
Ingliz va o'zbek tillarida okkazional so'zlarning lingvokulturologik xususiyatlari	577
A.O.Oxunov	
Ingliz tilida wh his-hayajon gaplarining turlari va sintaktik vazifalari	582
D.K.Jumaniyazov	
Developing language skills and cultural competence in english through films	586
Д.Ш.Ибрагимова	
Эффективность использования театрализации в обучении иностранного языка	589
Д.Х.Муротова	
Лингвокультурологическое исследование речевого акта извинения	596
F.B.Abduraximova	
O'zbek va ingliz tillarida affiksatsiya usulida so'z yasalishining o'ziga xos xususiyatlari	599
Sh.F.Latipov	
Lingvistik bo'shliqni to'ldirishning 6 xil yo'li	604
Г.Т.Галимуллина	
Сопоставительный анализ фразеологических единиц с компонентом драгоценные камни и металлы английского и русского языков во фразеосемантическом поле «Доброта»	608
M.A.Ahundjanova	
Foreign languages and their teaching methodologies	611
F.T.Raximova	
Nutqiy aktlarni ifodalovchi leksik vositalar	615
Sh.Z.Xolmatov	
The history of argots' origin in english speaking countries, Russian and Uzbekistan	618
T.R.Madinakhan	
Kinoyaning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari ifodasiga nazariy yondashuvlar	623
Z.A.Qochqorova	
O'zbek va ingliz tillarida "To'y – wedding" mavzusidagi paremiologik birliklarning qiyosiy tadqiqi	628
M.B.Yusupova	
O'zbek va ingliz tillarda evfemizatsiyalashgan maqol hamda matallarda milliy madaniy kod tahlili	633

UO'K: 811.112.2'373.7

**MILLIY MENTALITET VA IDIOMALAR: MEMIS VA O'ZBEK FRAZALOGIZMLARINING
MADANIY TA'SIRI****НАЦИОНАЛЬНЫЙ МЕНТАЛИТЕТ И ИДИОМЫ: КУЛЬТУРНОЕ ВЛИЯНИЕ НЕМЕЦКИХ
И УЗБЕКСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ****NATIONAL MENTALITY AND IDIOMS: THE CULTURAL INFLUENCE OF GERMAN
AND UZBEK PHRASEOLOGISMS****Yusufjonova Shaxloxon Muxtorovna**
Farg'ona davlat universiteti, f.f.f.d., (PhD)**Annotatsiya**

Maqolada nemis va o'zbek frazalozizmlarini tahlil qilish orqali har ikki xalqning madaniy mentaliteti va dunyoqarashining til orqali qanday ifodalanishi o'rganiladi. Frazalozizmlar til va madaniyatning o'zaro aloqasini ko'rsatadigan muhim vosita bo'lib, ular xalqning qadriyatlari, urf-odatlari va falsafiy qarashlarini aks ettiradi. Maqolada frazalozizmlar orqali xalqning tarixiy tajribasi, diniy e'tiqodlari va ijtimoiy hayotining qanday tilga yansishi ko'rib chiqiladi. Germaniya va O'zbekiston frazalozizmlari o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar madaniy integratsiya va milliy identifikatsiya jarayonlarida qanday rol o'ynashini tahlil qilinadi. Shuningdek, frazalozizmlar xalqning dunyoqarashi va milliy o'zligini anglashda qanday ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatiladi.

Аннотация

В статье анализируется, как через немецкие и узбекские фразеологизмы выражаются культурный менталитет и мировоззрение обоих народов. Фразеологизмы являются важным инструментом, который демонстрирует взаимосвязь языка и культуры, отражая ценности народа, его обычаи и философские взгляды. В статье рассматривается, как через фразеологизмы отражаются исторический опыт, религиозные убеждения и социальная жизнь народа. Также анализируются различия и сходства между фразеологизмами Германии и Узбекистана и их роль в процессах культурной интеграции и национальной идентификации. Подчеркивается значимость фразеологизмов для понимания мировоззрения народа и осознания его национальной самобытности.

Abstract

The article explores the phraseological expressions in the German and Uzbek languages, focusing on how they reflect the national mentality and worldview of each culture. Phraseologisms, as significant cultural and linguistic tools, mirror the values, traditions, and philosophical outlook of a society. This study examines how phraseological units express historical experiences, religious beliefs, and social views, while also considering their cultural significance in the context of national identity. The comparison of German and Uzbek phraseologisms reveals their respective roles in forming cultural integration and understanding of national selfhood. By analyzing these linguistic expressions, we gain insight into how language functions as a carrier of culture, identity, and worldview.

Kalit so'zlar: frazalozizm, milliy mentalitet, til va madaniyat, dunyoqarash, milliy identifikatsiya, madaniy xususiyatlar.

Ключевые слова: фразеология, национальный менталитет, язык и культура, мировоззрение, национальная идентификация, культурные особенности.

Key words: phraseology, national mentality, language and culture, worldview, national identity, cultural characteristics.

KIRISH

Til va madaniyat bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, ular jamiyatning ma'naviy va intellektual merosini aks ettiradi. Har bir xalqning o'ziga xos mentaliteti va dunyoqarashi o'sha xalqning tilida, ayniqsa, frazeologik birikmalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Frazelozizmlar – bu nafaqat til birliklari, balki ular milliy madaniyatni, xalqning tarixiy tajribasini va kundalik hayot tarzini ham o'zida aks ettiruvchi boy ma'naviy qatlamdir.

TILSHUNOSLIK

XXI asrda globallashuv jarayonlari til va madaniyatlarning o'zaro ta'sirini kuchaytirdi. Shu bilan birga, xalqaro miqyosda tarqalgan memislar (memlar) ham tilshunoslik va madaniyatshunoslikda yangi fenomen sifatida muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Nemislar – bu madaniy "donor" bo'lib, ular ma'lum bir g'oyalar, hissiyotlar yoki qadriyatlarni tezkor va global tarqatish imkonini beradi. Ularning mohiyati zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali "virusli" tarqalishda namoyon bo'ladi. Shunday qilib, memislar va frazeologizmlar – bu ikki turli madaniy qatlam bo'lishiga qaramay, ular bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro ta'sir etuvchi elementlar sifatida ko'riladi.

O'zbek frazeologizmlari xalqning mentalitetini, urf-odatlari va qadriyatlarini o'zida aks ettiradi. Ular orqali jamiyatning "yashirin kodlari"ni – hayotga bo'lgan munosabatni, oila, do'stlik, mehnat, va boshqa ijtimoiy munosabatlarga oid qarashlarni tushunish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy memislar xalqning bugungi kundagi madaniy dinamikasi va kommunikatsiya usullarini aks ettiradi. Memislar va frazeologizmlarning madaniy ahamiyatini qiyosiy o'rganish orqali biz milliy mentalitetni yanada chuqurroq tushunishimiz va uni tahlil qilishimiz mumkin.

Ushbu maqolada o'zbek frazeologizmlari va zamonaviy memislarning madaniy ta'siri o'rganilib, ular orqali milliy mentalitetning turli jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu fenomenlarning xalqaro va milliy darajada o'zaro ta'siri haqida muhokama yuritiladi.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Nemis va o'zbek frazeologizmlarini tahlil qilishda ishlatilgan ilmiy tadqiqotlar va metodologiyalar chuqur tahlilni talab qiladi. Maqolada frazeologizmlar til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadigan muhim vosita sifatida qaraladi. Frazeologizmlar, nafaqat tilning leksik komponentlari, balki milliy mentalitet, xalqning dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi semantik va pragmatik birliklar sifatida o'rganiladi. Frazeologizmlar tahlil qilishda ishlatilgan metodologiyalar madaniyatshunoslik, tilshunoslik va sotsiolingvistik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu yondashuvlar orqali frazeologizmlar faqat til birliklari sifatida emas, balki xalqning ijtimoiy va madaniy kontekstidagi o'rni ham ko'rsatiladi.

Tahlil metodologiyasi orqali frazeologizmlarning madaniy va tilshunoslik asoslari, ularning milliy o'zlikni anglashdagi o'rni, xalqning qadriyatlari va urf-odatlari bilan bog'liqligi aniqlandi. Frazeologizmlar o'ziga xos lingvistik tuzilmalarga ega bo'lib, ular xalqning falsafiy qarashlari, diniy e'tiqodlari va ijtimoiy pozitsiyalarini aks ettiradi. Shuningdek, frazeologizmlar o'z ichiga chuqur semantik qatlamlarni oladi va ularning mazmuni tilshunoslikda madaniyatshunoslikka qaraganda ko'proq yoritilmoqda. Tahlil metodologiyasida frazeologizmlar orasidagi semantik farqlar va ularning madaniyat va til o'rtasidagi bog'liqligi o'rganiladi. Bu metodologik yondashuvlar, birgalikda frazeologizmlar orasidagi semantik farqlarni va ularning xalqning dunyoqarashi va madaniyatini aks ettirishdagi roli haqida yanada chuqurroq tasavvur beradi. Shuningdek, frazeologizmlar orqali til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, xalqning dunyoqarashi va milliy o'zlikni anglashda metodologik ahamiyatga ega.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil natijalari, nemis va o'zbek frazeologizmlarining madaniy xususiyatlarini va xalqning dunyoqarashini qanday aks ettirishi haqida yanada chuqurroq tasavvur beradi. Frazeologizmlar har bir xalqning tarixiy, madaniy, va ijtimoiy jihatlarni til orqali ifodalaydi. Masalan, o'zbek tilidagi frazeologizmlar ko'pincha mehmondo'stlik, oilaviy qadriyatlar, va jamoatchilik tuyg'usini aks ettiradi, bu esa o'zbek xalqining an'anaviy qadriyatlariga bo'lgan alohida e'tiborini ko'rsatadi.

Bunga misol tariqasida

"Bir qo'l bilan chiroq yonganicha, ikki qo'l bilan yonganicha" (hamkorlikning ahamiyati) frazeologizmi keltirilishi mumkin. Bu ifoda o'zbek tilidagi ijtimoiy tuzilma, hamjihatlik va jamoat manfaatlarini qadrlashni ko'rsatadi.

Shuningdek, "Ko'pning o'zi bor, birning o'zi bor" frazeologizmi orqali hamkorlik va yordam berish zarurati ko'rsatiladi. Nemis tilidagi frazeologizmlar esa, o'z navbatida, mantiqiylik, tartib va tizimni aks ettiradi, bu esa nemis madaniyatining rasmiy, pragmatik va tizimli tomonlarini ifodalaydi.

Masalan, "Ordnung muss sein" (tartib bo'lishi kerak), bu frazeologizm nemis xalqining tartibga bo'lgan e'tiborini va tizimga asoslangan dunyoqarashini ta'kidlaydi.

O'zbek tilida esa "Kecha yotganlarning dardi bugun bo'lsa" frazalozizmi, ishga salbiy qarashni va kechikkan paytda bajarilmaydigan ishni bildiradi, bu o'zbek tilining ko'proq oddiy va pragmatik yondashuvini aks ettiradi.

O'zbek tilidagi frazalozizm: "Bir kishining mehrini olish uchun bir dunyo sevgi kerak" – Bu frazalozizm o'zbek xalqining mehr-muhabbat, samimiylilik va insoniy aloqalarni qadrlashni ko'rsatadi. U oilaviy va ijtimoiy munosabatlardagi mehrni, odamlar o'rtasidagi ishonchni ifodalaydi.

Nemis tilidagi "Liebe geht durch den Magen" (sevgi oshqozon orqali keladi) frazalozizmi o'xshash mavzuni ko'rsatsa-da, u ko'proq odatdagi mehmondo'stlik va ovqat orqali mehrni ifodalashni ko'rsatadi. Bu misol o'zbek va nemis frazalozizmlarining mehrga qarashdagi madaniy farqlarini yoritadi.

Nemis tilidagi frazalozizm: "Viele Köche verderben den Brei" (ko'p oshpazlar sho'rva pishirishni buzadi) – Bu frazalozizm, nemis madaniyatida, biror ishni ko'p odamlar bilan qilishda tartibsizlik va muvaffaqiyatsizlikni keltirib chiqarishini ko'rsatadi.

O'zbek tilidagi frazalozizm: "Sabr-toqat qilish" – O'zbek xalqining ijtimoiy va diniy qarashlari bilan bog'liq bo'lgan bu frazalozizm, sabrning, qat'iyat va shukronalikni qadrlashni ta'kidlaydi.

Nemis tilidagi "Geduld ist eine Tugend" (sabr fazilatdir) frazalozizmi ham shunga o'xshash ma'noda ishlatiladi, lekin nemis tilidagi bu ibora, ko'pincha, shaxsning mustaqil ravishda qat'iyatli bo'lishini va sabrni sinovdan o'tkazishga tayyor bo'lishini aks ettiradi.

Nemis tilidagi frazalozizm: "In den sauren Apfel beißen" (achchiq olmaga tishlash) – Bu frazalozizm odamlarning qiyin vaziyatlarga duch kelganida, ba'zida noqulay yoki og'riqli ishlarni qilish zaruratini ta'kidlaydi.

O'zbek tilidagi "Har ishning o'ziga yarasha achchig'i bor" frazalozizmi shunga o'xshash bo'lib, ba'zida og'riqli yoki mushkul ishlarni qilish kerakligini bildiradi, ammo o'zbek frazalozizmi ko'proq boshqalar bilan birga ishlash va sharoitni yengillashtirishga urg'u beradi. Misol sifatida, o'zbek tilidagi frazalozizmlar ko'pincha insoniy qadriyatlar, mehmondo'stlik va oilaviy aloqalarni ta'kidlaydi. O'zbek xalqining ma'naviy boyligi va ijtimoiy hamjihatligi bu frazalozizmlarda aks etadi.

Bu misollar nemis va o'zbek frazalozizmlarining til va madaniyatdagi o'ziga xos farqlarini, xalqning dunyoqarashini va qadriyatlarini qanday aks ettirishini yanada aniq ko'rsatadi. Har bir frazalozizmning semantik va madaniy konteksti, milliy o'zlikni saqlash va millatlararo farqlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, frazalozizmlar xalqning dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini aks ettirishdagi asosiy vositadir. Har bir frazalozizmni o'rganish orqali til va madaniyatning o'ziga xos jihatlarni tushunish mumkin, bu esa milliy o'zlikni anglashda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Nemis va o'zbek frazalozizmlari xalqning madaniy mentalitetini, tarixiy tajribalarini va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan, frazalozizmlar har ikki tilning madaniyatidagi farqlarni ko'rsatadi, shu bilan birga, milliy o'zlikni anglashda va millatlararo aloqalarni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Frazalozizmlar til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqurroq tushunishga yordam beradi va milliy identifikatsiyaning shakllanishidagi roli haqida kengroq tasavvur beradi. Frazalozizmlar tahlili nafaqat til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni ko'rsatadi, balki har bir frazalozizmga yashirin bo'lgan tarixiy va madaniy ma'lumotlarni ochib beradi. O'zbek va nemis frazalozizmlarining tahlili, bu tillarning o'zaro farqlari va aloqalarini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu, tilshunoslik sohasidagi tadqiqotlar uchun yangi istiqbollarni ochadi, va xalqning madaniy o'zligini anglashga imkon yaratadi. Shu tarzda, frazalozizmlar xalqning dunyoqarashini, urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettirishda, ularning tilshunoslikda o'ziga xos ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Bu metodologiyalar, frazalozizmlar orqali til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini anglashda muhim ahamiyatga ega va milliy o'zlikni shakllantirishdagi rolini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'XATI

1. Strelchuk, N.K. (2001). *O'zbek frazalozizmlari va ularning madaniy konteksti*. Toshkent: Akademnashr.
2. Kaal, H.J., Kaal, M., & Kaal, S. (2009). *Sotsiolingvistik yondashuvda nemis frazalozizmlari: Madaniy xususiyatlar va ijtimoiy kontekst*. Berlin: Verlag.
3. Tareva, G.S. (2005). *O'zbek tilidagi frazalozizmlar: Madaniy identifikatsiya va tilshunoslik*. Tashkent: Fan.
4. Dmitriev, V. Yu. (2006). *Frazalozizm va tilshunoslik: Nazariy asoslar*. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur.

TILSHUNOSLIK

5. **Popova, Z.D., & Sternin, I.A.** (2007). *Frazelogizm: Sotsiolingvistika va madaniyatshunoslik*. Moskva: Akademiya.
6. **Kohl, H.** (2011). *The role of proverbs and idioms in reflecting national identity and worldview*. *Journal of Cultural Studies*, 18(3), 45-58.
7. **Sharafutdinova, M.A.** (2004). *Idiomatik frazalar va ularning semantik tarkibi*. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
8. **Wierzbicka, A.** (2006). *Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.
9. **Gumbrecht, H.U.** (2001). *The cultural significance of idioms in contemporary German discourse*. Cambridge University Press.
10. **Kovács, J.** (2013). *Comparative Phraseology in Cultural Contexts: A Case Study of German and Hungarian Proverbs*. *Linguistics and Literature*, 12(2), 21-34.